

НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ: ЗНАЧЕННЯ ТА ОБЛІК

NON-MATERIAL ASSETS: VALUE AND ACCOUNT

УДК 657.421

Голуб Н.О.

к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування
Таврійський державний
агротехнологічний університет

У статті розглянуто нематеріальні активи підприємства. Визначено значення ідентифікації нематеріальних активів для обліку та звітності. Проаналізовано трактування «нематеріальний актив» як економічної категорії. Встановлено відсутність єдиного трактування поняття «нематеріальний актив». Обґрунтовано важливість відображення інформації про нематеріальні активи.

Ключові слова: нематеріальні активи, інтелектуальна власність, бренд, право власності, ідентифікація, облік.

В статье рассмотрены нематериальные активы предприятия. Определено значение идентификации нематериальных активов для учета и отчетности. Проанализирована трактовка понятия «нематериальный актив» как экономической категории. Установлено отсутствие единственной трак-

товки понятия «нематериальный актив». Обоснована важность отражения информации о нематериальных активах.

Ключевые слова: нематериальные активы, интеллектуальная собственность, бренд, право собственности, идентификация, учет.

In the article, there are considered non-material assets of an enterprise. The value of authentication of non-material assets is determined for an account and accounting. Interpretation of “intangible asset” as an economic category is analysed. The absence of single interpretation of the concept “intangible asset” is set. Importance of information reflection about non-material assets is substantiated.

Key words: non-material assets, intellectual property, brand, right of ownership, authentication, account.

Постановка проблеми. За сучасних умов розвитку ринку підприємства не можуть отримати істотних переваг тільки за рахунок матеріальних і фінансових ресурсів. Вирішення цієї проблеми нині багато в чому залежить від ефективності використання унікальних за своєю природою ресурсів нематеріального, невідчутного характеру. Нематеріальні активи відіграють важливу роль у процесі створення багатства. Прибутковість підприємств частіше збільшується завдяки інтелектуальним здібностям керівників. Вартість матеріальних благ часто визначається інноваціями, втіленими в продукти, впровадженими на підприємстві ноу-хау, привабливістю торгової марки, діловою репутацією фірми – це й є нематеріальні активи підприємства.

Нематеріальні цінності відіграють усе більш істотну роль в економічній діяльності суспільства й окремих господарюючих суб'єктів. Сьогодні неможливо собі уявити успішно працюючу фірму, що не використовує такий бізнес-інструментарій, як авторські права, патенти, ноу-хау, дослідження і розробки (R&D), товарні знаки (бренди).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Значна увага проблемам відображення нематеріальних активів в бухгалтерському обліку приділена в працях М.Ю. Алейнікової, В.Ю. Бакшинскаса, В. Букура, М.В. Дишканта, Н.В. Генералової, В.Б. Гурко, А.М. Козирєва, А. Костіна, Н.М. Малюги, М.Ю. Манухіної, С.А. Ніколаєвої, В.В. Сатовського, А.А. Стельмахова, Г.М. Соловйової, Я.І. Устинової, С.В. Шульги, Б. Юровського, І.Й. Яремка.

Але відсутнє однозначне визначення ідентифікації нематеріальних активів, що унеможлиблює достовірно відобразити інформацію про нематеріальні активи в обліку й управлінні.

Постановка завдання. Необхідність вирішення методичних питань обліку нематеріаль-

них активів, недостатня практична розробленість питань ведення обліку і звітності нематеріальних активів підприємства в сучасних умовах визначили особливу значущість дослідження і свідчать про актуальність цієї теми, що й зумовило її вибір, постановку мети і завдань дослідження, формування його структури.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Нематеріальні активи виступають головним каталізатором створення вартості підприємства, а їхня частка в структурі капіталу постійно зростає. Облік нематеріальних активів включає три основні складники: визначення сутності нематеріальних активів та їх класифікацію; оцінку нематеріальних активів; розкриття інформації щодо нематеріальних активів у звітності.

Інтелектуальна власність нині стає визначальним ресурсом для ефективного розвитку підприємств і економіки у цілому. Найкращі економічні результати в діяльності підприємств досягаються передусім на основі інформації і знань. У порівняно недавньому минулому, в період першої промислової революції, основними ресурсами для розвитку були сировинна і робоча сила. Тепер вони стають необхідними, але визначними ресурсами.

Під час ведення бізнесу наявність інтелектуальної власності відіграє важливу роль. Своєчасне оформлення прав на інтелектуальну власність створює умови для стійкого розвитку, забезпечує перевагу перед конкурентами, захищає продукцію підприємств на ринку. Саме інтелектуальний капітал нині є головним ресурсом економіки. «Основний чинник – це інвестиційні технології. Зараз іде боротьба за інтелектуальний капітал компаній. Їх успіх залежить і від брендингу. Інвестиції в торгівлі марки стали дуже істотним явищем».

Інтелектуальна власність – це загальний термін, що відноситься до таких нематеріальних

об'єктів, як наукові праці, винаходи і проекти, літературні твори, результати художньої творчості, які набувають своєї цінності передусім завдяки докладеним до них творчим зусиллям. Раціональне використання нематеріальних активів і управління ними вимагає якісної і своєчасної інформації про них. Зарубіжні вчені вказують на проблему неповноти інформації про нематеріальні активи, що виникає у зв'язку з недоліками, характерними для традиційної системи бухгалтерської звітності, яка нездатна відбивати їх цінність та ефективність. У США більшість експертів відзначає зростання нематеріальних активів і неадекватне їх відображення у традиційній системі бухгалтерської звітності, орієнтовані на формування і розкриття інформації про матеріальні активи, і такі системи є неадекватними завданням управління інноваційними, наукомісткими організаціями. Недостатність інформації робить негативний вплив на процес управління нематеріальними активами й інвестування в них. Необхідність удосконалення обліку нематеріальних активів відіграє важливу роль у формуванні вартості сучасного бізнесу в рамках системи бухгалтерського обліку.

Все більшого значення набувають інтелектуальна власність, «ноу-хау», впроваджені на підприємстві, ділова репутація організації, залучення іноземних інвестицій у російські підприємства і підвищення ефективності бізнесу підприємств за допомогою впровадження сучасних управлінських технологій, а також людські ресурси. Операції з нематеріальними активами нечисленні, здебільшого не отримали повного й достовірного відображення, що призводить до спотворення бухгалтерської звітності.

Нематеріальні активи – це нова і недостатньо вивчена облікова категорія у вітчизняній бухгалтерській науці. Як уже відзначалося, нині в Україні і за кордоном проявляється неповнота інформації, що розкривається в частині нематеріальних активів. Це пов'язано не лише з недоліками облікових систем комерційних організацій, а й з їхніми економічними особливостями. У зв'язку із цим під час удосконалення методичних підходів до формування облікової інформації про нематеріальні активи необхідно спиратися на глибоке розуміння їх економічних особливостей, а також на інформаційні потреби різних категорій користувачів бухгалтерської (фінансової) звітності. Нематеріальні активи як об'єкт бухгалтерського обліку виникли ще в другій половині XIX ст. Проте перша спроба нормативного регулювання відноситься до 1944 р. (бюлетень «Амортизація нематеріальних активів» Комітету з методів бухгалтерського обліку Американського інституту бухгалтерів).

У радянській обліковій системі поняття «нематеріальні активи» було відсутнє взагалі. Згадка про нематеріальні активи як різновид майна у

вітчизняному законодавстві з'явилося в 1990 р., що було пов'язане з початком міжнародної інтеграції нашої економіки (появою перших спільних підприємств). Вивченням економічної суті нематеріальних активів займається багато економістів. Так, проект Брукінгського (The Brookings Institution) інституту, присвячений нематеріальним активам, намагається вирішити цю проблему й ініціював широку загальнонаціональну дискусію про роль нематеріальних активів в економіці [4].

Лев Барух відзначає, що такі терміни, як «нематеріальні активи», «запаси знань» і «інтелектуальний капітал» є взаємозамінними, при цьому термін «нематеріальні активи», як правило, використовується в літературі з бухгалтерського обліку, «запас знань» – економістами, а «інтелектуальний капітал» – в управлінні й юридичній літературі. Проте суть усіх трьох термінів зводиться до «невтіленого матеріального забезпечення майбутніх вигод». Деякі вчені виділяють три категорії нематеріальних активів: винаходи, організаційну діяльність і людські ресурси. Таке трактування звертає увагу на тісну взаємодію нематеріальних активів і матеріальних (наприклад, у виготовленому за новою технологією літаку втілюється не лише технологія, а й знання і використання людських ресурсів у процесі створення, проектування і виробництва). Цей момент істотно утрудняє процес оцінки і виміру вартості нематеріальних активів. Створення корпоративної вартості, підвищення ефективності діяльності комерційної організації досягаються на основі тісної взаємодії нематеріальних і матеріальних активів.

Нині частка економічної діяльності підприємств зростає у зв'язку з обміном ідеями, навичками, різними технологіями, інформацією і т. д. Використання інформації сьогодні – один із найважливіших засобів у конкурентній боротьбі як на національному, так і на міжнародному рівні, один із вирішальних чинників розвитку продуктивних сил. Виняткова роль інформації нині призвела до розуміння інформації як ресурсу, такого ж необхідного і важливого, як енергетичні, сировинні, фінансові, людські та ін.

Останнім часом інформація, знання, компетенції й інші нематеріальні активи стали ключовими чинниками конкурентних переваг організацій в економіці найбільш розвинених країн. Зростання ролі знань і швидка експансія ринків товарів і чинників виробництва сприяли перетворенню нематеріальних активів на основу конкурентної диференціації організацій у багатьох галузях. Перепони, з якими стикається менеджмент у своїх зусиллях із підвищення цінності бізнесу, стають, по суті, все менш адміністративними й усе більш підприємницькими.

Ключові чинники створення багатства на початку XXI ст. криються у створенні нових під-

приємств, оновленні фірм-старожилів, експлуатації технологічних ноу-хау, інтелектуальної власності та брендів, а також в успішному розвитку і комерціалізації нових товарів і послуг. Ці обставини мають значні наслідки для управління фірмами. Менеджери повинні усвідомити, що в умовах відкритих нерегульованих ринків ті сфери, в яких можна отримати економічні вигоди, більше і більше стають вузько визначеними. У вітчизняній професійній літературі немає однозначного тлумачення нематеріальних активів:

– нематеріальними активами вважаються немонетарні активи, які не мають матеріальної форми та можуть бути ідентифіковані (незалежно від строку їх корисного використання (експлуатації)). Немонетарними активами вважаються всі активи, крім грошових коштів, їх еквівалентів та дебіторської заборгованості у фіксованій (або визначеній) сумі грошей [1];

– немонетарний актив, який не має фізичної субстанції та може бути ідентифікований [2];

– право власності на результати інтелектуальної діяльності, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані об'єктом права власності (інтелектуальної власності), право користування майном та майновими правами платника податку в установленому законодавством порядку, у тому числі набуті в установленому законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном та майновими правами [3].

Як видно з аналізу законодавчої бази, відсутнє єдине розуміння сутності нематеріальних активів. У результаті практично неможливо врахувати всі особливості даного об'єкту обліку в обліковій політиці на етапі організації облікового процесу, що неодмінно позначається на якості звітної інформації. Крім цих питань, нематеріальний актив може не мати фізичних якостей, тому можуть бути випадки, коли неможливо його ідентифікувати. Саме це може унеможливити оцінку його вартості та строку корисного використання.

У вітчизняному правовому полі головною ознакою для ідентифікації нематеріальних активів є отримання підприємством виняткових майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності та можливість їх відчуження. При цьому встановлено, що англо-американська облікова школа у стандартах фінансового обліку (GAAP) до нематеріальних активів відносить усі активи, які не мають матеріальної форми, виникли в результаті минулих подій, зумовили вимірюваний ефект та можуть принести вигоду в майбутньому.

Висновки з проведеного дослідження. Якщо нематеріальні активи враховуватимуться і будуть відображені в звітності підприємств, як це відбувається за кордоном, де їх питома вага серед усіх активів досягає 80%, тоді звітність підприємств стане повнішою, прозорішою і достовірнішою. Залучення нематеріальних активів до фінансово-господарської діяльності комерційних організацій сприятиме підвищенню їх інвестиційної привабливості, підвищенню конкурентних переваг, захисту від конкуренції. Але водночас створення і придбання нематеріальних активів пов'язані з низкою проблем, зумовлених неоднозначністю визначення нематеріальних активів як самостійної обліково-економічної категорії, а також складними правовідносинами, що виникають під час використання цього виду активів. Якщо на підприємствах буде створена абсолютно нова нематеріальна економіка, а також проводитиметься ведення вдосконаленого обліку нематеріальних активів, тоді Україна буде країною з нематеріальними активами, що забезпечують високу додану вартість у національному ВВП.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку нематеріальних активів. URL: www.buhgalteria.com.ua/News/1327.html.
2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 «Нематеріальні активи» від 01.01.2012, зі змінами та доповненнями. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_050/page.
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010. Відомості Верховної Ради України (ВВР). URL: 2755-VI. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-vi>.
4. Соколов Я.В., Соколов В.Я. История бухгалтерского учета: учебник. М.: Финансы и статистика, 2003. 272 с.

REFERENCES:

1. Methodical recommendations are from the record-keeping of non-material assets [Electronic resource] // Access mode of www.buhgalteria.com.ua/News/1327.html
2. International standard of record-keeping 38 the "Non-material assets" from 01.01.2012 [with changes and additions] [Electronic resource] // Access mode: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_050/page
3. There is an internal revenue code of Ukraine from 02.12.2010 // to List of Supreme soviet of Ukraine (BBP) [with changes and additions] [Electronic resource] // Access mode: 2755 – VI. – (-000-1-) is
4. Sokolov Y.V. is History of record-keeping : textbook. / Y.V Sokolov, V.Y. Sokolov. – M.: Finances and statistics, 2003. – 272 p.

NON-MATERIAL ASSETS: VALUE AND ACCOUNT

More and more enterprises use intangible assets in their activities. This is to some extent new accounting objects, unique in their characteristics, relative to the composition, as well as the impact on the results of operations and financial condition of the enterprise. Their presence in the enterprise's reporting increases the market value of assets, increases the investment attractiveness. Intangible assets are an important subject of accounting.

Given the development trends of the economy, intangible assets act as the main catalyst for creating the value of the enterprise. Intangible assets are one of the most significant components of many enterprises. They can act as a guarantor of competitiveness and dominance in the market. Today, an entrepreneur, creating his own business, provides for both a material and an intangible component. The intangible component includes: company name, logos, licenses, trademarks, inventions, know-how, and others.

Based on the analysis of economic literature, it is established that more and more attention is paid by economists to the classification of intangible assets. At this time, different approaches are being made to their classification. From the point of view of marketing, intangible assets can be classified into four categories. These categories are based on a conceptual view of a series of events that involve the creation of competitive advantages. From a financial perspective, intangible assets are classified as innovation capital, structural capital, contracts, market capital.

The correctness of assessing the use of intangible assets, intellectual capital, and determining the effectiveness of their use are factors in the success of the enterprise. Full and real evaluation becomes one of the important links between its successful functioning and development. The main issues related to intangible assets are: 1. determination of the primeval book value; 2. accounting for this value under normal operating conditions – through periodic cancellation or amortization; 3. accounting for this value if the value is significantly and continuously reduced. The valuation of intangible assets is one of the most important prerequisites for the formation of reliable and relevant information by the accounting system.

Intangible assets – one of the most currently problematic accounting methodologies. The correct classification of intellectual property objects is the basis for the formation of a previous valuation of their market value. The need to improve the current system of accounting for intangible assets will allow managing quite effectively the relevant production processes.